

ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

2023-1/3

**Вестник Хорезмской академии Маъмуна
Издается с 2006 года**

Хива-2023

Бош муҳаррир:*Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.***Бош муҳаррир ўринбосари:***Ҳасанов Шодлик Бекнўлатович, к.ф.н., к.и.х.***Таҳрир хайати:**

<i>Абдуллаев Икрам Искандарович, б.ф.д., проф.</i>	<i>Пазилов Абдуваеит, б.ф.д., проф.</i>
<i>Абдуллаев Баҳром Исмоилович, ф-м.ф.д.</i>	<i>Рахимов Рахим Атажонович, т.ф.д., проф.</i>
<i>Абдуллаев Рашиан Бабажонович, тиб.ф.д., проф.</i>	<i>Рахимов Матназар Шомуротович, б.ф.д., проф.</i>
<i>Абдуҳалимов Баҳром Абдурахимович, т.ф.д., проф.</i>	<i>Рашидов Негмурод Элмуродович, б.ф.н., доц.</i>
<i>Аззамова Гулчехра Азизовна, т.ф.д., проф.</i>	<i>Рўзбоев Рашид Юсупович, тиб.ф.д., проф.</i>
<i>Аимбетов Нагмет Каллиевич, и.ф.д., акад.</i>	<i>Рўзметов Бахтияр, и.ф.д., проф.</i>
<i>Аметов Якуб Идрисович, д.б.н., проф.</i>	<i>Садуллаев Азимбой, ф-м.ф.д., акад.</i>
<i>Бабаджанов Хушнот, ф.ф.н., проф.</i>	<i>Салаев Санъатбек Комилович, и.ф.д., проф.</i>
<i>Бекчанов Даврон Жуманазарович, к.ф.д.</i>	<i>Сапарбаева Гуландам Машиариповна, ф.ф.ф.д.</i>
<i>Буриев Хасан Чутбаевич, б.ф.д., проф.</i>	<i>Сапаров Каландар Абдуллаевич, б.ф.д., проф.</i>
<i>Ганджаева Лола Атаназаровна, б.ф.д., к.и.х.</i>	<i>Сирожов Ойбек Очилович, с.ф.д., проф.</i>
<i>Давлетов Санжар Ражабович, тар.ф.д.</i>	<i>Сотилов Гойипназар, қ/х.ф.д., проф.</i>
<i>Дурдиева Гавҳар Салаевна, арх.ф.д.</i>	<i>Тожибаев Комилжон Шаробитдинович, б.ф.д., академик</i>
<i>Дўсчанов Бахтиёр, тиб.ф.д., проф.</i>	<i>Холлиев Аскар Эргашевич, б.ф.д., проф.</i>
<i>Ибрагимов Бахтиёр Тўлаганович, к.ф.д., акад.</i>	<i>Холматов Бахтиёр Рустамович, б.ф.д.</i>
<i>Жугинисов Тангирберген Исаевич, б.ф.н., доц.</i>	<i>Чўпонов Отаназар Отожонович, ф.ф.д., доц.</i>
<i>Жуманиёзов Зоҳид Отабоевич, ф.ф.н., доц.</i>	<i>Шакарбоев Эркин Бердикулович, б.ф.д., проф.</i>
<i>Жуманов Мурат Арепбаевич, д.б.н., проф.</i>	<i>Эрматова Жамила Исмаиловна, ф.ф.н., доц.</i>
<i>Кадирова Шахноза Абдухалиловна, к.ф.д., проф.</i>	<i>Эичанов Рузумбой Абдуллаевич, б.ф.д., доц.</i>
<i>Каримов Улугбек Темирбаевич, DSc</i>	<i>Ўразбоев Ғайрат Ўразалиевич, ф-м.ф.д.</i>
<i>Кутлиев Учқун Отобоевич, ф-м.ф.д.</i>	<i>Ўрозбоев Абдулла Дурдиевич, ф.ф.д.</i>
<i>Ламерс Жон, қ/х.ф.д., проф.</i>	<i>Ҳажиева Мақсуда Султоновна, фал.ф.д.</i>
<i>Майкл С. Энжел, б.ф.д., проф.</i>	<i>Ҳасанов Шодлик Бекнўлатович, к.ф.н., к.и.х.</i>
<i>Махмудов Рауфжон Баходирович, ф.ф.д., к.и.х.</i>	<i>Худайбергана Дурдона Сидиқовна, ф.ф.д.</i>
<i>Мирзаев Сирожиддин Зайниевич, ф-м.ф.д., проф.</i>	
<i>Мирзаева Гулнара Саидарифовна, б.ф.д.</i>	

Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси: илмий журнал.-№1/3 (97), Хоразм Маъмун академияси, 2023 й. – 149 б. – Босма нашрнинг электрон варианты - <http://mamun.uz/uz/page/56>

ISSN 2091-573 X

Муассис: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси минтакавий бўлими – Хоразм Маъмун академияси

МУНДАРИЖА
ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Alieva N. Conceptual foundations for the study of phraseological units and collocations in english, russian and uzbek	5
Aytmuratov A.M. Raqamli texnologiyalar sohasidagi yangi terminlarning til ilmi sohasidagi ahamiyati	7
Bekmurodova F.N. Translation issues of linguacultural concepts in novels	11
Haydarov A.A., Mansurova D. So'zlashuv va badiiy nutqda intonatsiyaning roli	14
Haydarov A.A., Mo'minova R. Antroponimlarni tahliliy o'rganish	17
Haydarov A.A., Ro'ziyeva N. Konnotativ ma'noning nutq birliklarida ifodalanishi	19
Haydarov A.A., Sattorova Sh. Modallikning ifoda vositalari	22
Husaynova M.M. O'zbek milliy latifalari matning leksik-stilistik xususiyatlari	24
Ishqobilova H. The concept of value in linguistic culture and its brief analysis within the concepts of "hospitality and solidarity"	26
Ismoilova O.I. HNP ₂ komponenti o'rinda kelgan ikki valentli elementlar ifodalagan sintaksemlar	29
Jurayeva N.G. Mumtoz she'riyatning nazm tuzilishiga bir nazar	33
Khakimova M.F. The literary translation of the passage from A. Mukhtar's novel "Platan"	37
Kutlimuratova G.K. Konsepsiya maydon qurilishi haqida	40
Makhammadov B. Ingliz tilidagi AOTMI terminlarining genetik xususiyatlari	42
Mahmudjonova M.X. Sintaktik sathda valentlik nazariyasi haqida ayrim mulohazalar	47
Mavlonova M.M. Pedagogical strategies of improving english in andragogy education	50
Minniqulov I.U. Tilshunoslikda aksiologik yondashuvning nazariy-metodologik asoslari	53
Mirzazoda D.M. O'zbek tilida suyish funksional-semantik ma'nosining gender xususiyatlari	56
Nurjanov O. O'zbek tili etnografik leksikasining dialektal xususiyatlarini o'rganish muammosi	60
Qodirova M., Soqiyeva Sh. Pronominal murojaat shakllarida implikaturaning roli	62
Qulniyozova Sh.N., Uralova O.P. O'zbek va ingliz tillarida kosmonimlar hosil bo'lishining linguokulturologik xususiyatlari	65
Sabirova N.E. Xorazm dostonchiligi rivojida Ustoz-shogirdlik an'analari	67
Saparova Q.O., Irgasheva U.A. Xitoy tiliga oid til materiallarini baholash xususiyatlari haqida	71
Sapayeva F.N. Xorijiy tillarni (ingliz tili) o'zlashtirishda o'yinlar orqali og'zaki nutqni rivojlantirish	74
Shokarimova K.A. Poetik matnlarda vizualizatsiya darajalari	77
Sobirov M.M. About learner's dictionaries of uzbek language	79
Turdimurodov S. Evfemik graduonimiyada ayanlik va farqlilik tamoyili	82
Ubaydullayeva Z.H. Hissiyot tushunchasi va hissiyotlar lingvistikasi	85
Xusainova Sh.E. Tibbiyot sohasi misolida termin va tushuncha munosabati	89
Абдувалиев М.А. Ўзбек тилида тўсиқсизлик концептини воқелантирувчи лексик birliklar	92
Азимов У.С. Одний фольклоризм: таржима ва аслият	94
Бегимов О.Т. Сарик сўзининг апеллятив ва ономастик сатҳда қўлланиш хусусиятлари	97
Вахабова М.Т. Становление лингвокультурологии как самостоятельной научной дисциплины	101
Есемуратова У.Х. «Давлетярбек» достони ва достондаги образлар	104
Казаков И.Р. Қорақалпоқ тилшунослигида лингвокультурологик талқинлар	106
Мадалов Н.Э. Инглиз ва ўзбек тилларидаги табиат ҳодисаси билан боғлиқ мақолларда синоним ва антоним муносабатларини ифодаланиши	110
Мамурова М.М. "Ғазнавийлар" романида халқ оғзаки ижоди намуналарининг ўрни ва туш мотиви	114
Мақсетова З.Ш., Джолдасова Г.Б. Инсон интеллектуал қобилиятин ифодаловчи фразеологик birliklar таҳлили	117
Минаварова Г.М. Заимствование – как процесс развития языка	120

bilan o'qish yoki aytish muhim fonostilistik vazifani bajaradi. Quyidagi she'riy misralar so'z takroriga asoslangan:

It was many and many a year ago,
 In a kingdom by the sea.
 That a maiden there lived whom you may know.
 By the name of Amable Lee.
 And this maiden [she lived with no other thought]
 Than to live and be loved by me (A. Poe)
 Quyidagi she'rda esa bir xil tovushlarning takrori aks etgan.
 Sim –sim yomg'ir sirli soz misol.
 Pichirlaydi asta tabiat.
 Saxiyliги ortganday qat – qat.
 Go'yo deydi ol, ol, olib qol (Mirtemir “ Yoz – yomg'iri”)

Yuqorida keltirilgan har ikkala tildagi she'riy parchalarni intonatsiya bilan o'qish kitobxon xotirasida uzoq saqlanadi, hamda uni zavqlantiradi.

Xulosa. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki og'zaki nutqni intonatsiyasiz shakllantirib bo'lmaydi. Qaysi bir fonetik xodisa stilistik vazifani bajarayotgan bo'lmasin, uni intonatsiyasiz tasavvur etish qiyin. Intonatsiya so'zlovchining nutqiga ma'lum uslubiy bo'yoq berishida muhim fonostilistik vosita xisoblanadi. Intonatsiya orqali konnotativ ma'no ifodalanishi boshqa til birliklariga qaraganda kuchliroq bo'ladi. Intonatsiya va uning komponentlari: Pauza va urg'ularning nutqda bir vaqtda qo'llanishi kuchli konnotativ ma'noni ifodalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abduazizov A.A. Fonostilistik vositalarning o'rganilishiga doir.// O'zbek tili va adabiyoti – T.1985. N 2. – B. 24 – 28.
2. Jamolxonov. X. O'zbek tilining nazariy fonetikasi. – T: “Fan”, 2009 – B.170.
3. Karimov S.A. O'zbek tilining fonetik stilistikasi. Samarqand . 2016. – B.23.
4. Haydarov A.A. Intonatsiyaning uslubiy xususiyatlari. BuxDu Ilmiy Axbaroti. 2006. N1. – B. 69 – 72.
5. Xojiyev A. Lingvistik terminlarning izohli lug'ati. – T: 1985. – B.45
6. Nazarova Navbahor Ahrorovna. (2022). Semantic properties of anthroponyms. Indonesian Journal of Innovation Studies, 18.

UDC 81'373.237

ANTROPONIMLARNI TAHLILIIY O'RGANISH

A.A.Haydarov, prof., Buxoro Davlat Universiteti, Buxoro
R.Mo'minova, magistr, Buxoro Davlat Universiteti, Buxoro

Annotasiya. Ushbu maqolada antroponimlarni tilshunoslikda tahliliiy o'rganilishi, muhim o'rin egallashi va bir necha olimlar tomonidan izlanishlar olib borilganligi masalasi tadqiq etilgan. Ijtimoiy hayotda antroponimlarning o'rni, ahamiyati ilmiy nuqtai nazar bilan izohlangan.

Kalit so'zlar: antroponim, onomastika, shaxs, familiya, tadqiqot, ilmiy

Аннотация. В данной статье рассматриваются антропонимы, их аналитическое изучение, их важная роль в языкознании, а также исследования, проведенные рядом ученых. С научной точки зрения изучена роль и значение антропонимов в общественной жизни.

Ключевые слова: антропоним, ономастика, лицо, фамилия, исследование, научный

Abstract. This article examines anthroponyms, their analytical study and important role in linguistics, and the research conducted by several scholars. The role and importance of anthroponyms in social life has been studied from a scientific point of view.

Keywords: anthroponym, onomastics, person, surname, research, scientific

Kirish: Tilshunoslikda kishi nomlarini o'rganish, biror-bir ismning paydo bo'lishi, tanlanishi va ism qo'yilishi masalalari ko'p vaqtdan buyon tilshunoslar, etnograflar va nomshunoslar diqqatini jalb etib kelayotgan sohadir. Ismlarning yuzaga kelishi nafaqat ma'naviy, balki moddiy va amaliy tadbirlar hisoblanadi. Antroponimlar xalqning milliy-madaniyati, urf-odatlarini, etnik kelib chiqishi, udumlari bilan bevosita bog'liq. Ismlar shaxsning sog'lig'iga, kelgusi taqdiriga, kelgusidagi hayotini

belgilashda asosiy rol o'ynaydi. Tilshunoslikda antroponimlar inson va uning qarashlari bilan uzv bog'liq bo'lganligi bois, tadqiq va tahlil qilish, semantik xususiyatlarini o'rganish, qiyosiy tahlil qilish mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

Muhokama: Ma'lumki, *antropnim* (yunoncha: *antropos* - *antropos* + *onoma-atoqli ot*) – kishi atoqli oti (ism, familiya, laqab, taxallus, patronim va boshqalar). Ma'lum bir tilda mavjud bo'lgan barcha kishi atoqli otlari majmui, fondi *antropnimiyasi* deb ataladi. esa onomastika (nomshunoslik)ning Kishi atoqli otlari (antropnimlar)ning paydo bo'lishi, rivoji va vazifaviy xususiyatlarini o'rganuvchi bo'lim antropnimika yoki ismshunoslikdir. Odamlar ismi, ularning tarqalganligi, kelib chiqishi, jamiyatda amalda qo'llanishini va bundan tashqari antropnimik tizimlar tuzilishi hamda rivojlanishini o'rganadi. Atoqli ot turlari, taxallus, laqab, shaxsni atashlikning turli usullari ham Antropnimlar tadqiqot manbaidir. Masalan, Bahouddin Naqshband islom olamining eng mashhur avliyolaridan biri, naqshbandiya tariqatining asoschisi. Muhammad binni Muhammad Bahouddin an-Naqshband ... Bahouddin yoki Xoja Bahouddin, Balogardon, Xo'jai Buzruk, Shohi Naqshband deb atashardi, Bahouddin shaxsning xos ismi, Naqshband – kasb darajasini anglatadi, Balogardon – zamondoshlari, xalq tomonidan berilgan sifat (balolarni qaytarguvchi degan ma'noni bildiradi), Muhammad – otasining ismi (familiya hisoblanadi).

Dunyodagi turli xalqlarda turlicha antropnimik tizim mavjud bo'lgan. Mac, Qad. Rimda har bir erkak xos ismi oldidan keladigan nomga – avloddan av-lodga o'tadigan urug' nomiga ega bo'lgan, bu urug'ning shajarasini tavsiflagan. Hozirgi Ispaniya va Portugaliyada bir kishi bir necha xos (katolik cherkovi ro'yxatidan olinadigan) ismga, otasi va onasining familiyasiga ega bo'lishi mumkin. Islan-diyada har bir kishi, bir necha xos ismga 566(cheklangan ro'yxatdan olingan) va familiya o'mida otasining ismidan hosil bo'lgan nomga ega bo'ladi. Xitoy, Koreya, Vetnamda kishi nomi bir bo'g'inli fa-miliyadan (turli davrda ular 100 dan 400 gacha bo'lgan) va xos (odatda ikkita bir bo'g'inli morfemadan tashkil topgan) ismga ega bo'ladi, xos ismlar miqdori cheklanmaydi. A. tizimida kipokoristi-ka (erkalatib, kichrayti-rib atash – mas, Laziz(jon), Dilobar(xon), Homid(cha), Ahmad(cha) va hokazo) aloxida o'rin tutadi. Antropnimlar ma'lumotlari tilshunoslikning boshqa sohalari uchun, jamiyatshunoslik-da, xalqlar tarixini o'rganishda muhim ahamiyatga ega.

Antropnimlarni o'rganish tilshunoslikda alohida soha bo'lib, uning rivojlanishi, ularni tahlil qilish, lug'atlarda qiyosiy chog'ishtirma tahlili R.R.Hartman, D.P.Stupin, O.M.Karpova ishlarida mavjud. Tilshunoslikning keyingi taraqqiyotida ingliz antropnimlarning lug'atlarda berilishi, ularning sistemasi masalalari S.I.Garagulya, O.A.Leonovich, K.B.Zayseva, shuningdek, leksikografiyaning turli muammolari V.G.Gan, B.YU.Goredeskiy, X.Kasares, B.B. Morkovkin onomastik leksikografiya B.E.Stoltman ishlarida to'liq bayon etilgan. Rus tilshunosligida leksikografiya masalalari V.V. Vinogradov, V.G.Gan, N.A.Gradneva, V.D.Devkin, P.N.Denisov, Yu.N.Karaulov, O.M.Karpova, X.Kasares, L.D.Lebedeva, B.B.Morkovkin, L.P.Stupin, L.B.Sherba kabi yetuk olimlarning ilmiy ishlarida keng yoritib berilgan. Shuningdek, antropnimlarning leksikografik tadqiqi onomastik yo'nalishda tilshunoslar B.I.Bolotov, D.Bondaletov, M.B.Gorbanevskiy, L.I.Yermolovich, N.P.Komenikov, Dj.Mil, N.B.Podolvenaya ilmiy ishlar yaratishgan.

Antropnimlarni lingvokulturologik aspektda o'rganilishini esa A.Vejbiskaya, E.M.Vershagin, B.Gumbolt, B.G.Kostomarov, B.B.Krasnix, V.A.Maslova, E.Sepir, Yu.S.Stepanov tahliliy o'rganishgan. O'zbek antropnimikasining asoschisi, hech shubhasiz, E.A.Begmatov sanaladi. U 1962-1965 yillar davomida o'zbek antropnimiyasi bo'yicha juda boy material to'pladi va antropnimlarning lingvistik, ekstralingvistik xususiyatlari, ismlar, laqablar, taxalluslar, familiyalar, ota ismlarning leksikasi, strukturasi, grammatik xususiyatlari bo'yicha qator salmoqli maqolalar e'lon qildi. O'zbek tilshunosligida nomshunoslik, ya'ni antropnimlar tadqiqida tilshunos Ernest Begmatovning darhaqiqat, xizmatlari beqiyosdir. I.Xudoynazarov, N.Husanovlar ham o'zbek antropnimlarni bo'yicha turli aspektlarda izlanishlar olib borishgan.

Ko'rinadiki, ingliz va o'zbek tillarida antropnimlarning chog'ishtirma tadqiqi yetarlicha o'rganilmagan. Shu sababli, tilshunoslikda bir qator bajarilishi lozim bo'lgan majburiyat va mas'uliyatlar quyidagilar:

-antropnimlarning o'rganib, ilmiy izlanishlarni obdon tahlil qilib fikr bayon etish;

- antroponimlarga oid manbaalar yaratish;
- antroponimlarga oid lug'atlarni tuzish ;
- antroponimik leksikografiyani biror bir asarlardagi qahramonlar nomi orqali yaratish;
- qiyosiy solishtirish orqali har ikkala tilda antroponimlarning statistik tahlilini olib borish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Khamidovna, N. N. (2022). The importance of denotation and connotation. *Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes*, 119-120
2. Anvar Haydarov. (2020). Methodological features of graphic tools. *Middle European Scientific Bulletin*, 5.
3. Nazarova N.A. (2022). Semantic properties of anthroponyms. *Indonesian Journal of Innovation Studies*, 18. <https://doi.org/10.21070/ijins.v18i.626>
4. Ahrorovna, N. N., & Shaxribonu, A. (2022). Chet tilini o'qitishda zamonaviy metodlardan foydalanishning ahamiyati. *Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes*, 116–118.
5. Nazarova, N. (2022). Обучение молодых учащихся через интерактивные игры. *Центр научных публикаций (buxdu.Uz)*, 7(7).
6. Nazarova, N., & Yoqubovna, S. M. (2022). Lingvistikada lacuna muammosi. *Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes*, 113-115.
7. Nazarova Navbahor Ahrorovna, & Akhmedova Marjona. (2022). Effective Language Learning. *Eurasian Research Bulletin*, 4, 104–107.
8. Ahrorovna, N. N. (2022). Study of anthroponyms and their places in the lexical system. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(1), 90-96.
9. Nazarova, N. (2022). Antroponimlarning o'rganilishi. *Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes*, 110-112.
10. Ahrorovna, N. N. ., & Marjona, M. . (2021). Essential Memory Improving Techniques in Teaching and Learning Process. "ONLINE - CONFERENCES" PLATFORM, 62–68.
11. Ahrorovna, N. N., & Shaxribonu, A. (2022). Chet tilini o'qitishda zamonaviy metodlardan foydalanishning ahamiyati. *Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes*, 116–118.

UO'K 81'22: 81-112.2: 81-115: 81'371

KONNOTATIV MA'NONING NUTQ BIRLIKLARIDA IFODALANISHI

A.A.Haydarov, prof., Buxoro Davlat Universiteti, Buxoro

N.Ro'ziyeva, magistr, Buxoro Davlat Universiteti, Buxoro

Annotatsiya. Tilshunoslikda konnotativ ma'noni qiyosiy planda o'rganish denotativ va konnotativ ma'nolarni chegaralash, bu ma'nolarning nutqda reallashishida til vositalarining o'rni, qiymatini belgilash kabi qator masalalar hozirgi davrda ilmiy ishlarning obyekt bo'lib qoldi. Konnotativ ma'no, uning ingerent va adgerent ko'rinishlarining nutqiy jarayonda ro'yobga chiqishi turlicha xarakter va xususiyatga ega.

Kalit so'zlar: denotativ, konnotativ, nominativ, ingerent, adgerent, ma'no ottenkasi, differentatsiyalash, kontekstual ma'no, paradigmatic qator, dominanta, stilistik bo'yoq.

Аннотация. Сопоставительное изучение коннотативного значения в языкознании, разграничение денотативного и коннотативного значений, определение места и значения языковых средств в реализации этих значений в речи стали предметом научной работы в современный период. Реализация коннотативного значения, присущих ему и присоединенных форм в речевом процессе носит различный характер и особенности.

Ключевые слова: денотативный, коннотативный, номинативный, присущий, адепт, смысловой оттенок, дифференциация, контекстуальное значение, парадигматический ряд, доминанта, стилистический цвет.

Abstract. Comparative study of connotative meaning in linguistics, delimitation of denotative and connotative meanings, determining the place and value of language tools in the realization of these meanings in speech has become the object of scientific work in the current period. The realization of connotative meaning, its inherent and adherent forms in the speech process has different character and characteristics.

Key words: denotative, connotative, nominative, inherent, adherent, meaning shade, differentiation, contextual meaning, paradigmatic series, dominant, stylistic color.